

УДК 78.03

Цитування:

Гиса О. А. Композиторська творча діяльність універсальних творчих особистостей З. Яхімецького та Л. Каменського на початку ХХ століття. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 1. С. 137-141.

Hysa O. (2022). Composer's creative activity of universal creative personalities Z. Jachimecky and Ł. Kamiński in the early twentieth century. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 1, 137-141 [in Ukrainian].

*Гиса Оксана Андріївна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри музикознавства
та методики музичного мистецтва
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
стипендіат Інституту музикології
Університету імені А. Міцкевича в Познані
(програма JP/PON/2021/1/00001/DEC/1 Nawa
(Polonista)
ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-2236-7498>
oksana.hysa@gmail.com*

КОМПОЗИТОРСЬКА ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УНІВЕРСАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ОСОБИСТОСТЕЙ З. ЯХІМЕЦЬКОГО ТА Л. КАМЕНСЬКОГО НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Мета роботи – проаналізувати композиторську творчу діяльність універсальних творчих особистостей З. Яхімецького та Л. Каменського в часопросторі європейської музичної культури ХХ ст. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні культурно-історичного та індивідуально-творчого явища сучасної музикознавчої персоналістики. Метод феноменального аналізу – для з'ясування сутності творчого феномена універсальних творчих особистостей на прикладі композиторської спадщини З. Яхімецького та Л. Каменського. У роботі використаний метод біографістики – у вивченні мотиваційної сфери творчих особистостей З. Яхімецького та Л. Каменського. **Наукова новизна** роботи полягає у визначенні феномену діяльності універсальних творчих особистостей З. Яхімецького та Л. Каменського в європейській музичній культурі ХХ ст. **Висновки.** Багатогранність рідкісного таланту універсальних творчих особистостей З. Яхімецького та Л. Каменського в світовій музичній культурі, глибина їх творчості має велику художньо-мистецьку цінність, відіграє значну роль у збагаченні й примноженні загальнолюдських культурних цінностей, просвітництва й непохитному служінню мистецтву. Звичайно, композиторську творчість З. Яхімецького й Л. Каменського не можна порівняти з їхніми досягненнями в галузі музикознавства, але вона варта відновлення в музичній культурі Польщі та України як відображення етапу розвитку польської музики, що характеризувалася пошуком нових засобів музичної виразності, адаптацією досягнень сучасних композиторів Західної Європи і власних нових пошуків.

Ключові слова: універсальна творча особистість, універсал-музикознавець, універсал-композитор, Інститут музикології університету імені А. Міцкевича у Познані, європейська академічна освіта.

Hysa Oksana, the candidate of Arts, docent of the Department of Musicology and methodology of musical art of the Ternopil National Pedagogical Volodymyr Hnatyuk University, Scholarship and fellowship Programme for students and scientists, Institute of Musicology Adam Mickiewicz University in Poznań. (JP/PON/2021/1/00001/DEC/1 Nawa (Polonista)

Composer's creative activity of universal creative personalities Z. Jachimecky and Ł. Kamiński in the early twentieth century

The purpose of the article is to analyze the compositional creative activity of universal creative personalities Z. Jachimecky and Ł. Kamiński in the time and space of European musical culture of the twentieth century. **The research methodology** is to apply the cultural-historical and individual-creative phenomenon of modern musicological personalism. The method of phenomenal analysis - to clarify the essence of the creative phenomenon of universal creative personalities on the example of the compositional heritage of Z. Jachimecky and Ł. Kamiński. The method of biography is used in the work - in the study of the motivational sphere of creative personalities Z. Jachimecky and Ł. Kamiński. **The scientific novelty** of the work lies in defining the phenomenon of activity of universal creative personalities Z. Jachimecky and Ł. Kamiński in the European musical culture of the twentieth century. **Conclusions.** Therefore, the diversity of rare talent of universal creative personalities Z. Jachimecky and Ł. Kamiński in world music culture, the depth of their work is of great artistic value, plays a significant role in enriching and increasing universal cultural values, enlightenment, and steadfast service. Of course, the compositional work of Z. Jachimecky and Ł. Kamiński cannot be compared with their achievements in the field of musicology, but it should be restored in the musical culture of Poland and Ukraine as a reflection of the stage of Polish music. expressiveness, adaptation of the achievements of contemporary composers of Western Europe and their own new searches.

Key words: universal creative personality, universal musicologist, universal composer, Adam Mickiewicz University in Poznań, European academic education.

Актуальність теми дослідження. У статті досліджено життєвий і творчий шлях видатних універсальних творчих особистостей З. Яхімецького та Л. Каменського й їх композиторські праці. Висвітлено їх внесок в контексті процесів розвитку польської музичної культури. Аналіз досліджень і публікацій. Протягом останнього часу питання історії становлення та розвитку кафедри музикології Університету імені Адама Міцкевича в Познані досліджували: М. Обст, К. Міхаловські, К. Вінович, Я. Вісаковські, Я. Татарська, Б. Мушкальська та інші. Ця проблема недостатньо вивчена в українському та зарубіжному музикознавстві і потребує більш глибокого осмислення. Мета дослідження – проаналізувати композиторську творчу діяльність універсальних творчих особистостей З. Яхімецького та Л. Каменського в часопросторі європейської музичної культури ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Здіслав Яхімецький (07.07.1882 –27.10.1953 рр.) народився 7 липня 1882 року у Львові. Навчався у консерваторії Галицького музичного товариства під керівництвом Станіслава Нев'ядомського, пізніше виїхав до Віденя, де далі вивчав музикологію. У 1911 році Здіслав Яхімецький здобув ступінь доктора філософії (спеціальність «Музикознавство») і призначений на посаду доцента семінаріуму історії і теорії музики Краківського університету. Науковий ступінь доктора філософії ученому було присвоєно за дисертацію «Впливи італійської музики на польську» [3]. З того часу професор Яхімецький до кінця життя провадив музикознавчі студії у Ягеллонському університеті. Установа, якою з ентузіазмом він керував, постійно розширювалась, поки не стала кафедрою музикознавства. У зв'язку з цим, Здіслав Яхімецький отримав звання надзвичайного професора (1917), а пізніше – звичайного (1921) [8, 238]. Педагогічна робота не заважала професору З. Яхімецькому займатися композиторською діяльністю. На жаль, донині його композиторська творчість не входить до репертуару відомих виконавців-інтерпретаторів і мало висвітлена у світовій музичній літературі. Композиторська спадщина З. Яхімецького на тлі його видатної наукової спадщини видається дуже скромною. Він займався композицією лише під час навчання у Відні під керівництвом Арнольда Шенберга і Германа Грейденера, а також у перші роки свого перебування у Кракові. Перейнявши обов'язки завідувача кафедри

музикознавства в Ягеллонському університеті, він відмовився від композиторської діяльності [1]. До написання музичних композицій повертався лише епізодично, опрацьовуючи музику для театральних вистав. В. Позняк стверджував, що З. Яхімецький легковажно ставився до своїх музичних композицій [7, 238]. Його ім'я не увійшло до складу композиторів, які працюють у напрямку вокальної лірики, в науковому дослідженні «Хорова та лірична творчість сучасних польських композиторів» («Twórczość chóralna i liryczna współczesnych kompozytorów polskich») [10, 238]. З. Яхімецькому однак подобалося ділитися своїми музичними композиціями зі студентами на лекціях, які проходили в рамках занять з музикознавства. Ці композиції він використовував як музичні приклади, пов'язані з обговорюваною технічною проблемою чи історичним періодом. Після більше як 100-літнього написання музичних композицій ми можемо об'єктивніше оцінити композиторську спадщину З. Яхімецького, відзначивши її безперечну мистецьку цінність і новаторський характер, особливо у таких піснях, як «В'юнок» («Powój»), «Гумореска» («Humoreska»), «Як же можете квіти» («Jakże możecie kwiaty»), «Туга» («Tęsknica»), «Симфонічна фантазія» («Fantazja symfoniczna»). У вересні 1908 р у костелі св. Петра і Павла у Кракові З. Яхімецький одружився із Зофією Годзіцькою. Наречений і наречена зналися від їхньої зустрічі у Щавниці влітку 1901 р., де З. Яхімецький перебував із львівським академічним хором. Від початку вересня цього року вони листувалися між собою [10, 161]. З. Яхімецький постійно очікував від Зофії емоційної та інтелектуальної підтримки, часто радився з нею, цікавився її думками чи пропозиціями щодо підбору конкретних віршів до пісень, які він складав.

Туга за Зофією була своєрідним натхненням для Здіслава у музичній творчості. Передостаннього дня 1903 р., який, як і Різдво, провів у Відні сам, він писав до Зофії: «Дивлюся на твій портрет. Цей невимовний спокій твого ока наповнює мене зсередини. Знаю, ти живеш цим заради мене. Я знаю, що це серце б'ється, як в голуба, що воно б'ється для мене. Я не приїду до Кракова з порожніми руками. Я повинен служити своїй леді. Я привезу тобі шість нових пісень. Я маю величезне бажання працювати і знаходити в цьому втіху» [11, 162]. Серед обіцяних Зофії пісень були й інші, зокрема на слова поета Луціана Ридля «Хоч я не маю полів, хоч я не

маю лугів» («*Choć nie tam pól, choć nie tam łąk*»), написана з присвятою «Пані Зофії Годзіцькій» у 1904 р. в Кракові. У цьому ж місті тоді вийшли перші видання його пісень також на тексти Адама Асника і Леопольда Стаффа. У своїх піснях, виданих у 1904–1905 і 1921–1922 рр., З. Яхімецький акцентує увагу на фортепіанній партії як чиннику, що визначає емоційне вираження нарівні з вокальною партією, оригінальною гармонією і тісним зв'язком слова, тексту й музики. Х. Душик пише: «Пан Яхімецький пішов найновішим шляхом. Строфа пісні ховалася за обрій; ви навіть не можете побачити Гюго Вольфа, який свого часу стверджував, що є в пісні запозичення вагнерівських ідей... Молодий композитор вживає термін пісні в супроводі фортепіано, хоча точніше було помітити, що це пісні для голосу і фортепіано, представляють новітні західні тенденції в «Kunstlied», ймовірно чи не вперше в польському тексті, і слід додати, що вони викликають інтерес як перші перспективні спроби...» [2, 23]. Щодо «Симфонічної фантазії» критики були більш стриманими, ставлячись до твору, як до «перших кроків» З. Яхімецького в жанрі оркестрової музики. Композиційна майстерність твору була дуже сміливою. Це була спроба недосвідченого композитора відірватися від звичних шаблонів. Звичайно, щоб створити ідеальний твір, потрібно багато років працювати над композиційною майстерністю, перевіряючи свої музичні ідеї за формою звуку і виправляючи їх. Ситуація польської музичної культури тих років однак не давала молодим артистам таких можливостей через відсутність симфонічних оркестрів. У польській симфонічній музиці того періоду існували два тренди, представників яких можна охарактеризувати як модерністів, котрі шукали нових рішень, переважно під впливом музики Р. Вагнера та імпресіоністів, яких вважають представниками псевдомодернізму (В. Малішевський, Г. Опієнський, Г. Фітельберг, композитори «Молодї Польщі»). На цьому тлі важко не помітити прогалани між «Симфонічною фантазією» З. Яхімецького та оркестровими творами, написаними в цей період у манері аранжування гармонії та музичної форми. У фазовому розвитку твору З. Яхімецький наближається до симфонічних поем М. Карловича, але й тут є суттєві відмінності у стилях, які виражаються переважно різною формою, на п'ять емоційних: у творчості З. Яхімецького ці зміни відбуваються частіше і

він використовує більшу динамічну шкалу – від ppp до fff, навіть у коротких формах. Сильна інтеграція форми за допомогою використання двох коротких тематичних думок із незмінною мелічною формою у всіх частинах твору не зустрічається в жодному творі, написаному тоді в Польщі. У «Симфонічній фантазії» автор відмовився від мелодійних тем з дуже виразними контурами і співаною кантиленою. Це сталося не через відсутність у композитора мелодійної винахідливості з урахуванням його таких пісень, як «Королева» («*Królowna*»), «На добрий день» («*Na dzień dobry*»), «Як же можете квіти» («*Jakże możecie kwiaty*»), «Флористка» («*Kwiaciarka*»). З. Яхімецький, шукаючи нові шляхи розвитку музики, свідомо відмовився від пріоритету цього фактора на користь соноричних принципів формотворення власних музичних думок. З. Яхімецький, відкритий до новітніх напрямків у музиці, як композитор також зацікавився додекафонією. У 1930-х роках він створив твір за цією технікою музичної композиції та опублікував його в одному з краківських журналів. Б. Шеффер зізнався, «що перший додекафонічний твір, з яким він зіткнувся в перші роки знайомства з музикою, був дивним і дивовижним твором Здіслава Яхімецького». Тому видається дивною думка Б. Шеффера, що нібито «проф. Яхімецький ... стояв у своїй музиці далеко від фундаментальних новацій нашого століття» [9, 154]. З. Яхімецький – справжній гуманіст і ерудит, який легко користувався пером, займався популяризацією музики. Публікував музичні огляди, керував відділом музичних передач на польському радіо, організовував концерти та бесіди у Кракові, під час яких був доповідачем. Через роки Б. Шеффер писав: «Професор Яхімецький багато знав про музику, він випромінював мудрість, розум і витончений смак, він був кимось; у моєму розумінні відрізнявся від усіх тих, хто мав справу з музикою до такої міри, що викликала страх і повагу. Він походив зі старої школи, яка цінувала красу лекції та фундаментальні знання. ... Після багатьох років навчання музикознавства у Кракові я мав нагоду почути про популярність Яхімецького, особливо його приватні лекції, які відвідували у великій кількості, бо – як постійно наголошувалося – вони були надзвичайно цікавими. Яхімецький красувався як актор, він був зіркою» [9, 156]. Зважаючи на наукові здобутки Л. Каменського, його композиторські пошуки є скромними. Люціан Каменські (07.01.1885 –

29.07.1964) народився 7 січня 1885 року в м. Гнезно в родині митника Максиміліана та Аніли Гірсбергів. Навчався музикології в Берлінському університеті в 1903–1909 роках у Германа Кречмара та Йогана Вольфа, а також композицію в Макса Бруха та Роберта Кана у Королівській вищій музичній школі. Перші музичні твори він написав у ранньому віці – спочатку прості, а в зрілі роки вже використовував складні технічні і творчі прийоми. Композитор написав велику кількість творів в романтичному стилі, з поетичним розмахом. Він любив музику В. Моцарта, Ф. Шопена, Р. Шумана та інших відомих композиторів. У 1936 р. завідувач кафедри музикології Л. Каменський отримав звання професора. У 1938/39 навчальному році він був деканом гуманітарного факультету університету. Також проводив лекції у Берліні, Франкфурті, Братиславі, Празі. У міжвоєнний період був нагороджений офіцерським хрестом Ордена Білого Лева (1930) та Золотим Хрестом (1936). Невдовзі після початку нацистської окупації Л. Каменський був заарештований гестапо за звинувачення в антифашистській діяльності, а через публікації, в яких він стверджував про польськість Померанії та Кашубії, був оголошений «ворогом рейху». Лише завдяки старанням дружини (німкені за походженням) його звільнили. Професор перебував під постійним наглядом поліції. Працював в архіві Познанської бібліотеки Рачинських. Після війни комуністична влада Польщі звинуватила його у співпраці з нацистами. На судовому процесі, на якому однак не було надано переконливих доказів співпраці Л. Каменського з окупантами, його було засуджено до 3 років позбавлення волі, конфіскації майна і позбавлення громадянських прав. Після пом'якшення вироку професор домігся помилування і, нарешті, в 1960 р. суд постановив скасувати його попередню судимість. Та Л. Каменського назавжди відсторонили від роботи в академічному середовищі. У 1949–1957 рр. професор жив у Торуні, де працював викладачем у дитячій музичній школі. Серед музичних творів Л. Каменського особливу увагу привертають дві масштабні музичні композиції: «Sinfonia Paschalis» – з першого періоду його творчості (вагнерівського) та комічна опера в трьох актах «Дами і гусари» («Damy i huzary») на лібрето драматурга О. Фредра – з другого періоду його творчості (моцартівського). Варто відзначити, що найвизначнішим музичним твором

композитора є його комічна опера «Дами та гусари». Світова прем'єра відбулася у Великому театрі імені Станіслава Монюшка в Познані 3 жовтня 1938 р. На жаль, досі немає опрацювань композиторської творчості музиколога Л. Каменського, оскільки праці всього його життя були значною мірою знищені вандалами, тож важко повністю оцінити його музичну спадщину. Але композитор був великим музикознавчим авторитетом свого часу, новатором у галузі етнографічних досліджень. У 1910–1918 р. Л. Каменський створив біблійну оперу на власний текст «Тамар», комічну оперу «Табу», симфонічну поему «Казка». У творчості Л. Каменського і його наукових розробках виразно простежується культ польськості. Записи народних пісень на теренах Помор'я, Кашубії та Великої Польщі довели існування джерел польської культури в цих регіонах. Крім того, його цікавила історія польських танців, музиколог досліджував розвиток полонезу в другій половині XVIII ст. Зокрема він зробив обробку для фортепіано «Трьох старопольських полонезів» («Trzy polonezy staropolskie») [4]. У 1936 р. видав у Варшаві збірник «Пісні кашубські: 13 пісень для голосу та фортепіано» (т. I) і «Кашубські пісні: для голосу та фортепіано» (т. II). Л. Каменський про цей збірник писав: «Пісні, представлені у збірнику, вибрані з-поміж інших матеріалів кашубських, які я збирав на фонографі та записав в оригінальній версії в I серії «Пісні людей Поморянщини» в Торуню, видавництво Балтійського інституту, 1935 рік» [6, 4]. У збірнику представлені пояснення щодо вимови та окремих слів. Серед доробку композитора – «Пісенник Поморський» («Śpiewnik Pomorski») на один або більше голосів (Познань, 1938). На слова Л. Ридла в стилі епохи романтизму написав пісні для голосу та фортепіано «Навіть якби не хотів» («Choćbym nie chciał») (Варшава, 1929), «Танго хлой» з музичної комедії «Bokser i Baby» («Tango chloy» z komedji muzycznej «Bokser i Baby») для голосу і фортепіано на слова А. Свінарського (Познань, 1934). Л. Каменський написав також численні вокальні та інструментальні твори, опери «Дами і гусари» та «Чорне та біле», Пасхальну симфонію опус 2 для оркестру, хору та сопрано, Сонату для скрипки та фортепіано опус 18, Fantaisie des Noëls Polonaise (колядки для фортепіано) опус 17. У 1949–1957 рр. працював в дитячій музичній школі в Торуню. В цей період він почав реконструювати партитуру своєї втраченої опери «Дами та

гусари». У спадщині Л. Каменського майже 40 сольних пісень на польські, німецькі та англійські слова, близько 100 фортепіанних п'єс, у тому числі етюди, вальси, 20 ходячих танців і танців полонез для фортепіано, 60 вальсів та ін. [5]. У 1950-х роках записав 150 м'яких компакт-дисків з Кашубії. Наприкінці свого життя Л. Каменський знову звернувся до композиторської творчості. На жаль, більшість його доробку як композитора до 1939 р., включаючи всі симфонічні та сценічні твори, втрачено в час Другої світової війни. Наукова новизна роботи полягає у визначенні феномену діяльності універсальних творчих особистостей З. Яхімецького та Л. Каменського в європейській музичній культурі ХХ ст. Висновки. Багатогранність рідкісного таланту універсальних творчих особистостей З. Яхімецького та Л. Каменського в світовій музичній культурі, глибина їх творчості має велику художньо-мистецьку цінність, відіграє значну роль у збагаченні й примноженні загальнолюдських культурних цінностей, просвітництва й непохитному служінню мистецтву. Звичайно, композиторську творчість З. Яхімецького й Л. Каменського не можна порівняти з їхніми досягненнями в галузі музикознавства, але вона, варта відновлення в музичній культурі Польщі та України як відображення етапу розвитку польської музики, що характеризувалася пошуком нових засобів музичної виразності, адаптацією досягнень сучасних композиторів Західної Європи і власних нових пошуків.

Література

1. *Gusa O. A.* Краківська та львівська музикологічні школи як феномен культури України та Польщі : дис. ... канд. мистецтвознавства. Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ, 2017. 217 с.
2. *Czas.* Kraków, 1905. No 294 (XII). S. 27.
3. *Jachimecki Z.* Wpływy włoskie w muzyce polskiej. Studya do historii muzyki w Polsce. Kraków : Akademia Umiejętności, 1911. T. 1 : 1540–1640. 319 s.
4. *Kamiński Łucjan.* URL: <https://culture.pl/pl/tworca/lucjan-kamienski> (дата звернення: 15.01.2022).
5. *Kamiński Łucjan.* URL: <https://ewietor.pl/kamienski-lucjan/> (дата звернення: 15.01.2022).
6. *Kamiński Łucjan.* *Kaszebskie nuti : pieśni kaszubskie : 13 pieśni na głos z fortepianem.* Warszawa : Towarzystwo Wydawnicze Muzyki Polskiej, 1936. 23 s.

7. *Poźniak W.* *Zdzisław Jachimecki (Wspomnienie pośmiertne)* : W. Poźniak. *Przegląd Kulturalny.* 1953. № 48. S. 8.

8. *Poźniak W.* *Zdzisław Jachimecki jako krytyk muzyczny i teatralny.* *Pamiętnik Teatralny : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce teatru.* 1953. № 4 (8). S. 238 – 246.

9. *Schaeffer B.* *Klasyki dodekafonii: część historyczna.* Kraków : Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1961. 180 s.

10. *Stoiński S. M.* *Księga Pamiątkowa VI. Ogólnopolskiego Zjazdu Śpiewaków i Śląskich Uroczystości Moniuszkowskich w Katowicach w czerwcu 1930 roku.* Katowice: Związek Śląskich Kół Śpiewawczych. 1930. S. 81–159.

11. *Woźna-Stankiewicz M.* *Pierwsza podróż Zdzisława Jachimeckiego do Italii. Teksty o muzyce współczesnej res fac ta nova.* Moś i Łuczak. Poznań, 2011. № 12 (21). S. 159 – 175.

References

1. *Hysa, O. A.* (2017). *Krakow's and Lviv's schools of musicology as a phenomenon of culture of Ukraine and Poland.* Doctor's thesis. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
2. *Time.* (1905). Kraków, 294, 27 [in Polish].
3. *Jachimecki, Z.* (1911). *Italian influences in Polish music. Studya to History of Music in Poland.* Krakow: Akademia Umiejętności [in Polish].
4. *Kamiński Łucjan.* URL: <https://culture.pl/pl/tworca/lucjan-kamienski> (15.01.2022) [in Polish].
5. *Kamiński Łucjan.* URL: <https://ewietor.pl/kamienski-lucjan/> (15.01.2022) [in Polish].
6. *Kamiński, Ł.* (1936). *Nuti Kaszebskie. Kashubian songs: 13 songs for a voice with a piano.* Warsaw: Publishing Society of Polish Music [in Polish].
7. *Poźniak, W.* (1953). *Zdzisław Jachimecki (post-mortem memories).* Krakow: Cultural overview [in Polish].
8. *Poźniak, W.* (1953). *Zdzisław Jachimecki as a musical and theater critic.* Krakow: Theater diary [in Polish].
9. *Schaeffer, B.* (1961). *Dodecaphy classics.* Krakow: Polish music publishing house [in Polish].
10. *Stoiński, S. M.* (1930). *Memorial Book VI. Nationwide Congress of Singers and Silesian Muniuszokvskich celebrations in Katowice in June 1930.* Katowice: The Union of Silesian singing wheels [in Polish].
11. *Woźna-Stankiewicz, M.* (2011). *Pierwsza podróż Zdzisława Jachimeckiego do Italii. Teksty o muzyce współczesnej res fac ta nova.* Poznań: Moś and Łuczak, 12, 159 – 175 [in Polish].

*Стаття надійшла до редакції 05.12.2021
Отримано після доопрацювання 27.12.2021
Прийнято до друку 29.01.2022*